

۲.۹۹۸۵۹

السلام للرحمة الرحمة

مدیریت شهری

فرهنگ محله - مسجد محوری و محله محوری

مؤلف :

احمد رضا بنائی اسماعیلی

سرشناسه	: بنائی اسماعیلی، احمدرضا، ۱۳۵۹-
عنوان و نام پدیدآور	: مدیریت شهری فرهنگ محله - مسجد محوری و محله محوری/مولف احمدرضا بنائی اسماعیلی.
مشخصات نشر	: تهران: گروه آموزشی مدرّس: سنجش و دانش، ۱۳۹۸.
مشخصات ظاهری	: ۱۳۹ ص.
شابک	: ۹۷۸-۶۲۲-۲۱۶-۴۰۶-۵
وضعیت فهرست نویسی	: فیپا
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۱۲۳.
موضوع	: مسجدها -- جنبه‌های اجتماعی
موضوع	: Mosques -- Social aspects
موضوع	: شهرداری
موضوع	: Municipal government
موضوع	: هویت گروهی
موضوع	: Group identity
رده بندی کنگره	: ۲۶۰ BP
رده بندی دیویی	: ۲۹۷
شماره کتابشناسی ملی	: ۱۹۴۰۸

www.sanjesh.ir

sanjeshodanesh@iran.ir

عنوان: مدیریت شهری فرهنگ محله - مسجد محوری و محله محوری

مولف: احمدرضا بنائی اسماعیلی.

ناشر: انتشارات سنجش و دانش

نوبت چاپ: اول ۱۳۹۸

صفحه آرایشی: مهدیه مخبری

طراح جلد: مهتاب دوستی

ناظر: نسرين خانی

قطع و تیراژ: وزیری، ۵۰۰ نسخه

«کلیه حقوق برای مؤلف محفوظ است»

بهاء: ۳۰۰۰۰۰ ریال

چاپ و نشر: تهران، ملارد، مارلیک، بلوار هفت تیر، مجتمع تجاری اداری امیر، آکادمی تخصصی دکتری

مرکز پخش: تهران، خیابان انقلاب، خیابان دانشگاه، پلاک ۱۲۶

تلفن تماس: ۰۲۱-۶۵۱۴۰۰۲۷

نقش محله محوری و مسجد محوری در مدیریت شهری:

اهمیت و جایگاه اماکن مقدسی چون مسجد و اساس فلسفه ساخت و تشکیل و سازمان دادن آنها را باید از صدر اسلام در پیشینه تاریخی آن جستجو کرد. مسجد از جایگاهها و اماکن مقدسی است که در تاریخ صدر اسلام دارای مبانی، اهمیت و جلوه‌ی ویژه‌ای است. مسجد نماد مدنیت و تمدن در جهان اسلام است، چرا که با هجرت پیامبر و تشریف حضرت از مکه به سرزمین مدینه، مبانی دیگری از فلسفه و اساس رسالت را باید از نوع عمل و رفتار پیامبر (ص)، در آن عصر جستجو کرد، اگرچه باید پذیرفت که رفتار معصوم نمی‌تواند بی‌هدف و یا همراه با خطا و آزمایش باشد، اما هر عملی که پیامبر در عصر رسالت خویش دنبال می‌کرد، با توجه به اهمیت و حساسیت موضوع هجرت، که خود مبنایی برای تشکیل حکومت اسلامی است. اگر بپذیریم که دوران رسالت به مباحث دعوت همگانی و یارگیری پیامبر (ص) برای گسترش رسالت آسمانی اسلام بوده است که با آگاهی بخشی و دعوت از نزدیکان و اهل خویش، به اسلام، در دوران مکی، همه‌ناشمی، اهمیت رسالت فراگیری است که پیامبر اسلام، برای ارائه آن به عنوان دین کامل برگزیده شده است. اگر دوران ده ساله مکی صدر اسلام را در رسالت پیامبر (ص) به بخش نظری و تبلیغ، و ده سال دیگر رسالت پیامبر را در دوران مدنی به تشکیل حکومت اسلامی در نظر بگیریم، خواهیم دید که پیامبر در بدو ورود به مدینه و محلی به نام قبا، در اولین فرصت دست به چه اقداماتی می‌زدند؟ پیامبر قبل از هر عملی بنای «مسجد قبا» را بنیاد می‌گذارد و این مسجد در تاریخ اسلام را می‌توان به عنوان اولین نماد و بنای تشکیل حکومت و مدنیت قلمداد نمود. شاید پیامبر با اولویت، ساخت بنایی، بنام مسجد، در مدینه، این عمل را در تاریخ اسلام گوشزد می‌نمایند، مکانی که نماز و سایر عبادات در آن برگزار می‌شود و نمازی که ستون دین و از واجبات است، باید در اولویت همه امور باشد. اولویت و جایگاه نماز و مسجد در دین اسلام بسیار مهم است و پرداختن به آنها در اولویت امور دینی در اسلام است.

در مدیریت شهری از منظر شهرسازی و برای دریافت اهمیت و جایگاه بنای اساسی و اولویت بناها، از تاریخ اسلام صدر اسلام، می توان دریافت که عمل و رفتار پیامبر(ص)، (مهاجرت از مکه به مدینه)، برای نشان دادن جایگاه این بنا، در گسترش و اولویت و رتبه نخست این بنا در شهرسازی و تشکیل حکومت و مدنیت در هر عصری خواهد بود. در پرداخت به شهرسازی اسلامی و رعایت و رواج فرهنگ اسلامی در آثار و اماکن، باید به خوبی دریافت که قبل از هر اقدامی، نخست ساخت و جایگاه مسجد، در شهرسازی بر مبنای الگوی اسلامی و دینی، اولین رتبه را داراست. در دوران معاصر به دلیل تغییرات عمده در روند زندگی و فعالیت و سایر عوامل و نیز تغییرات اساسی در جوامع و شکل گیری ساختارهای نوین اجتماعی، دین همچنان حضور مؤثر و پررنگی دارد. این صورت که نهادهای دینی که ساختار و قالبهای حضور دین در جامعه را صورت بندی می کنند، از اهمیت اساسی برخوردار می باشند که از مهمترین مراکز وابسته به نهادهای دینی میتوان به مسجد اشاره کرد؛ که همزمان با ظهور اسلام به منظور گردهمایی ها و تجمعات دینی و سیاسی شکل گرفت. مساجد هم به لحاظ معماری و جنبه های هنری و هم نقش دینی و فرهنگی همواره دارای اهمیت بوده اند و طبیعتاً میزان و درجه این اهمیت در دوره هایی که حاکمیت دینی نیز وجود داشته، بیشتر بوده است. در کشورهای اسلامی و بعضاً غیر اسلامی به هر کوی برزنی که وارد می شوند مناره ای از دور از همه بناها برجسته تر است و این نشان از اهمیت والای این بنای مذهبی در جوامع اسلامی است. جایگاه و اولویت مهم این مکان مذهبی یا نقش های بسیار مهمی که در فرهنگ و دین اسلام دارد، جز اقدام های اساسی باید در زندگی مسلمین باشد که همواره دیده شده که حتی در دوره متلاطم ترین روستاها این بنای ارزشی با توجه به توان مردم ساخته شده است که نیازمند توجه بیشتر به نقش های مهم و زیادی که مسجد در زندگی و تربیت و ... مردم و جامعه دارد را باید جستجو کرد. اگرچه امروز الزام به داشتن فضاهای آموزشی، بهداشتی، خدماتی و ... در الگوهای شهرسازی و معماری در توسعه ساخت و ساز شهری و روستایی، امری اجتناب ناپذیر است و قید و مصوبات قانونی خویش را باید قطعاً به همراه داشته باشد، اما آنچه امروز برای پرداختن به موضوع مسجد در معماری اسلامی لازم و ضروری است، رعایت الگوها و اولویت های فرهنگی بر اساس مبانی دینی است، که باید به آن پرداخته شود. متولیان امور فرهنگی و دینی، در کنار سازمانها و متولیان

امور توسعه شهری ، باید تعریف خاص و کاملی از معماری اسلامی با رعایت نمادهای ارزشی و دینی و اسلامی، تعریف و یا باز تعریف و ارائه نمایند.

مساجد نقش های بی بدیلی در ترویج فرهنگ، تمدن، اسلامی، تربیت و... داشته و دارد، در طول تاریخ مسجد رابطه بسیاری با بازار ، کتابخانه ، عبادت ، طبابت ، دارالعماره، مدرسه، بهداشت، سیاست ،وحتی بزرگان، مراجع و روحانیت و... داشته است، که بواسطه این روابط نقش های مسجد را می توان در زندگی مردم و جامعه دریافت. در بعضی شهرهای در کنار مساجد وجود، حمام، کتابخانه و صندوق های قرش الحسنه و... نشان از اعتبار این موضوع و اهمیت نقش مساجد در میان جامعه و مردم بوده است. روحانیت، وعاظ، مربیان آموزشی و تربیتی، اساتید و فرهنگیان، بزرگان و متنفذین و همه اصحاب علم و دانش ، رسانه های گروهی و... نقش بسیار مهمی در هیچ این نقش ها را در مورد مساجد برعهده دارند. اگرینای مسکن(خانه) و سرپناه ، عنوان اصلی برای دفاع، حراست ، آسایش و راحتی خود و اهل خانه و فرزندان است ، مسجد هم باید برای عبادت و آرامش روحی و روانی جامعه است. نما، ظاهر و محیط مسجد و...حتی نوع رنگ مسجد و شکل و فضای آن باید موثر و در ارتباط با روح و روان و آرامش فردی و جمعی باشد، رنگ آبی و آجری (آسمانی) مایه آرامش روح و روان است.

با توجه به رشد علم و تکنولوژی و بخصوص ابزار و وسایل جمعی و بصری و آموزشی نوین و... در عصر کنونی دیگر نمی توان، مدیریت مساجد را به افراد سنتی و یا هر فردی سپرد و یا بصورت باری به هر جهت، مدیریت کرد. به نظر می رسد در این موضوع لازم است رشته های دانشگاهی، تحت عنوان مدیریت اماکن مذهبی در دانشگاهها تاسیس و افرادی را برای این مهم آموزش و تربیت کنند.

مساجد جایگاه و محلی برای عبور از ناملایمات دنیوی، وحدت و همدلی، تعاون ، اطلاع رسانی ، سلامتی ، بهداشت روانی و روحی ، نماد مدنیت، دانش، اجتماعی شدن، پیشگیری و آموزش، تربیت و... است. مسجد مکان مقدسی برای دفاع از ارزشها و مبانی دینی و اعتقادی و در یک کلمه بنا به فرموده امام خمینی (ره) سنگر است. مسجد دژ مستحکمی است که در آن به دفاع از جسم و روح و ارزشها دینی و انسانی و... پرداخته می شود. مسجد مامن دستگیری

بی پنهان است. مسجد جایگاه فریادخواهی و مبارزه با ظلم و بی عدالتی و آگاه سازی و پرداختن به امور مسلمین و امت اسلامی است. مسجد محل تجمیع رفتارهای فرهنگی و ارزشی و مذهبی است که نیازمند، پرداختن بیشتر برای نسل جدید و همه مردم خواهد بود.

مساجد آینه اسلام و تمدن اسلامی است و ایزاری تمدن ساز در طول تاریخ اسلام بوده است. محلی برای فراخوانی، وفاق، وحدت و همفکری در مسائل و مشکلات و انجام امور مهم، و احیاناً وقایع غیرمترقبه مانند سیل و جهاد و... بوده است. بر ما مسلمانان و امت اسلامی واجب است که از این سنگر بسیارمهم به خوبی دفاع کنیم و هرچه بیشتر نسبت به نقش و اهمیت آن آگاه شویم و بدانیم که مساجد از مهمترین سنگر هاست و روزی که مساجد از رونق بیفتند، ما باید احساس خطر داریم. کنیم. امروزه اگر جرائم در جامعه زیاد میشوند ما بدانیم شاید دوری و خالی شدن مساجد بدین دلیل نباشد. لذا هرچه حضور در مساجد بیشتر و پررنگ تر شود، نشاط و شادابی و سلامت روحی و جسمی، تربیت و... نسل جدید بیش از و در مقابل، میزان جرائم و تعداد زندانیان و انواع جرائم که روی آنها خالی و مشکلات تربیتی کمتر میشوند. ما نباید از نقش مسجد و تاثیر آن در تربیت درسی فرزندانمان غافل شویم، چرا که همین مساجد بودند که با حضور جوانان و نوجوانان فرزندی برای جبهه و جنگ و دفاع از ارزشها را در کشور ما بخوبی تربیت و ساخت که مایه سربلندی کشور ما در طول تاریخ شد. در پایان توصیه می شود در بودجه های فرهنگی و ورزشی و توسعه مساجد و نقش آنها در کشور باید بازنگری نمود و بیش از این نگذاریم، فاصله بین کتابخانه ها و پارکها و... ایجاد شود و مساجد را محلی برای آموزش و توسعه فرهنگی و آموزشی و... تجهیز نماییم، آنگاه خواهیم دید که از صرف بسیاری از هزینه ها در دراز مدت جلوگیری خواهد شد. باید باور کرد که نقش مساجد و احیاء آنها، متناسب با روند و امور زندگی و مشکلات امروزی در جامعه اسلامی ما یک ضرورت انکارناپذیر است و قدرت معنوی مساجد بیش از تصور و قدرت بازدارنده قانون است و افراد جامعه، نیازمند آرامش و فضای نورانی مساجد است.

پژوهشگر و کارشناس مدیریت شهری

(احمد رضا بنایی اسماعیلی)

۱	مقدمه
۲	نظریه ها
۴	پیشینه
۹	فصل اول شهر و تاریخ شهر نشینی
۱۰	مقدمه
۱۴	تعریف شهر
۱۴	تعریف شهر سنتی
۱۵	شهر و شهرنشینی در ایران
۲۱	فصل دوم محله و کارکردهای آن
۲۲	مقدمه
۲۲	تعریف محله
۲۲	محله و ضرورت پیدایش آن
۲۴	محله و اجتماع محلی
۲۶	کارکردهای محله در گذشته
۲۹	ضرورت وجود محله
۳۱	رویکرد محله محور
۳۴	فصل سوم مدیریت شهری
۳۵	مقدمه
۳۶	تعریف مدیریت شهری
۳۷	حکمرانی خوب شهری
۳۹	ویژگی های حاکمیت خوب شهری
۴۳	فصل چهارم فرهنگ و توسعه فرهنگی
۴۴	فرهنگ
۴۵	مفهوم فرهنگ
۴۶	تعریف فرهنگ
۴۷	ویژگی های فرهنگ

۴۸	توسعه فرهنگی.....
۵۲	موانع توسعه فرهنگی در ایران.....
۵۵	فصل پنجم مسجد.....
۵۶	مقدمه.....
۵۷	اصطلاحی مساجد.....
۶۳	تعریف مسجد از نظر قرآن.....
۶۶	زمینه های مؤثر بر تقویت انسجام اجتماعی.....
۶۷	در ارتباط.....
۶۹	کارکردهای مساجد در طول تاریخ.....
۷۰	مناجاتی و مراسم عبادی.....
۷۱	آموزشی.....
۷۲	تبلیغی.....
۷۴	تعلیم و تربیت.....
۷۵	اجتماعی.....
۷۸	مسجد و انقلاب اسلامی.....
۷۹	کارکردهای مسجد پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران.....
۷۹	اندیشه های مسجدمحور امام خمینی (ره).....
۸۰	رهنمودهای مقام معظم رهبری.....
۸۱	چالشهای مساجد در دوران معاصر.....
۸۲	مسجد گوهرشاد.....
۸۷	مسجد شاه (مسجد امام کنونی) تهران.....
۸۷	مسجد هدایت.....
۸۸	مسجد الجواد.....
۸۹	فصل ششم نقش مسجد در مدیریت توسعه محله ای شهر (مسجد محوری).....
۹۰	مقدمه.....
۹۱	اهمیت موضوع.....
۹۲	مسجد نهاد اجتماعی.....
۹۴	مسجد در تعالی و افزایش آگاهی های خانواده.....
۹۵	مسجد و مسئولین.....
۹۶	مسجد مکانی عمومی و در دسترس همه.....

۹۷	معنویت مسجد:
۹۷	مسجد مردمی ترین نهاد موجود در جامعه:
۹۸	موانع حضور مسئولان در مسجد:
۹۸	پیامدهای حضور مسئولان در مسجد:
۹۹	نهادهای پنج گانه سهیم در مسجد محوری محلات:
۹۹	اهداف طرح:
۱۰۱	ثمرات:
۱۰۱	نقش مسجد در مدیریت شهری:
۱۰۳	نقش فضای مساجد در شهر:
۱۰۵	حس مکان آریزنی مساجد برای هویت یابی شهرها:
۱۰۹	مؤلفه های ایجاد کننده حس مکان مساجد در شهرها:
۱۱۲	فصل هفتم از هویت هویت شهری
۱۱۳	معنای لغوی هویت:
۱۱۴	هویت چیست؟
۱۱۶	انواع هویت:
۱۱۶	هویت در انسانشناسی:
۱۱۷	هویت فرهنگی:
۱۱۸	هویت قومی:
۱۱۹	هویت شهری:
۱۲۲	هویت جماعتی:
۱۲۲	محیط مصنوع و هویت آن:
۱۲۵	هویت مکان:
۱۲۷	تحقق هویت مکان برای دستیابی به هویت شهری:
۱۲۹	ضرورت هویت در سیمای شهر:
۱۳۳	فصل هشتم فهرست منابع

مقدمه

از مهمترین رویکردهای توسعه، توجه به سرمایه های اجتماعی و تقویت شاخص های کمی و کیفی و به کارگیری آن در توسعه کشور، توجه به مساجد است. این رویکرد نه تنها به قابلیت زمینه سازی برای رشد و گسترش سرمایه های اجتماعی توجه دارد بلکه معتقد است تقویت سرمایه های اجتماعی نقش مهم و حیاتی در ابعاد مختلف توسعه جامعه دارد. چنین رویکردی اساس توسعه را بر پایه بنیان معرفی و نظام فکری خود پی ریزی می کند و چنین نگرشی ضمن استفاده از تجارب سایر جوامع از نگاه کلیشه ای و اقتباسی اجتناب می کند.

عنصر دین به ویژه دین مبین و کامل اسلام و تجلیگاه آن که همانا مسجد است از مهمترین سرمایه های اجتماعی محسوب می شود که همواره نقش تعیین کننده ای در توسعه جوامع به ویژه جوامع محله ای شهر دارد. مسجد نهادی است که در اجرای عدالت اجتماعی و توزیع متناسب بیت المال، فقر زدایی، تبیین زدایی نقش مهمی را ایفا می کند، علاوه بر این ها مسجد در انعکاس نقطه نظر و چشم اندازهای مردم شهرها و محله ها به مسئولان و تاثیر گذاری بر روند تصمیم گیری و مدیریت محله خرد نشو می تواند بسیار تاثیر گذار باشد.

به طور کلی نقش دین در کاهش آسیب پذیری اجتماعی، ارتقای سطح ارزشهای اخلاقی انسانی، بالا رفتن ضریب امنیت، مشارکتهای مردمی و مسئولیتهای اجتماعی تردید ناپذیر است، اما در حال حاضر از امکانات مساجد و توانمندی های ساکنان محلات برای توسعه مسائل فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی محله به درستی استفاده نمی گردد و بهانه های مساجد بدون در نظر گرفتن خواستها و نیازهای ساکنان به روشهای غیر کار آمد انجام می گیرد در صورتی که می توان با تفکیک کارکردی سه نوع مسجد: جامع، منطقه ای و محله ای کار ویژه مساجد محله ای را هویت بخشی کرد یا تاثیر آن را برای ایجاد تعلقات هویتی محله ای از دیانت، مراسم، نهادها و الگوی دینی درخاطر فرهنگی (هم محله ای اثر) خاصی بر جای می گذارد که در درک آینده آنها از خود دین و محله تاثیر به سزایی دارد.

باید به این موضوع هم توجه داشت که یافتن راه حل مشکلات اجتماعی فقط با تکیه بر توان دولت ها شدنی نیست و در این میان مسجد به عنوان پایگاه تبلیغ دین اسلام و تاثیر آن بر بسیاری از آثار اجتماعی مثل اخلاص، تقوی، سامان دهی زندگی و نظم، نقش مهمی را در حل

مشکلات اجتماعی ایفا می کند، نقصان ارزشهای دینی سبب بروز بی نظمی و آشوبهای اجتماعی می گردد که می توان باتوجه بیشتر به نقش امنیتی مسجد در شناخت مناطق محروم و فقیر نشین و برقراری عدالت در میان اقشار مختلف جامعه به توسعه امنیت اجتماعی محله های شهر امیدوار بود، میتوان اذعان داشت که شناخت تنوع فرهنگی در حقیقت شناخت ابداع و نوآوری های بشر در طول تاریخ و ظرفیتهای متفاوت محله های شهری است که ما از آن بعنوان مزیت های فرهنگی، مذهبی اعتقادی و تاریخی یاد میکنیم که از سرمایه های جاودانه بشری محسوب می شوند و چنانچه این منابع به خوبی شناسایی شود و به کار گرفته شوند رشد توسعه جامعه از محله محله ای تا جوامع شهری را در پی دارد.

نظریه ها

- دیدگاه سیستمی مدیریت شهری: در این دیدگاه باید برای شناخت مؤثر مدیریت شهری، آن را به عنوان یک سیستم (نظام) مورد توجه قرار داده و تجزیه و تحلیل نمائیم. فکر سیستمی چند دهه است که در زمینه مدیریت و برنامه ریزی مورد استفاده قرار می گیرد. اساس تفکر سیستمی، دیدگاه گشتالت روانشناسی است. این دیدگاه یک پدیده را در قالب مجموعه روابط حاکم بر عناصر در نظر می گیرد (اسیفی، ۱۳۸۷: ۳۳).

- ماکس وبر و نظریه دیوان سالاری: وی یکی از بدنه اندان بزرگ مطالعات اجتماعی می باشد و نظریات ارزشمندی در مسائل مربوط به اجتماع مطرح کرده، وی پنج اصل مهم برای مدیریت مطرح نموده است. ۱- اصل تقسیم کار؛ ۲- اصل تخصص اختیارات؛ ۳- اصل اعمال ضوابط به جای روابط؛ ۴- اصل تدوین آیین نامه مقررات و قوانین برای کلیه امور؛ ۵- اصل ثبت و ضبط کلیه اموال و اقدامات و عملیات. از نظر ماکس وبر رشد و توسعه جوامع سازمانی بوروکراتیک بر رفتارهای جمعی اثر گذارند و یک سازمان خوب سازمانی است که رابطه تعاملی بین سازمان و افراد را در نظر بگیرد. ساختار قدرت در زندگی اجتماعی از جنبه های گوناگون دارای اهمیت است. مدیریت بر پایه ساختار قدرت اگر دارای مشروعیت باشد و این مشروعیت نهادینه شده باشد از کنش اجتماعی بالایی نیز برخوردار است.

- برایان مک لاین و نظریه حکمروایی و مدیریت شهری: نظریه وی از دهه هفتاد در مورد حکومت شهری می‌پردازد وی شهر را به‌عنوان یک سیستم باز در نظر می‌گیرد، سیستمی که نسبت به تغییرات روبه رشد از سازگاری بیشتری برخوردار بوده و نسبت به مسائل آن پاسخگو می‌باشد. مک لاین عقیده دارد که فرایند سیستمی حاکم بر شهر بر سیستم برنامه‌ریزی و نظام تصمیم‌گذاری اثر می‌گذارد و از نظر وی بحث حکومت شهری و حکمروایی به این صورت معین می‌شود و از نظر وی حکمروایی یک فرایند است و این متضمن نظام به‌هم پیوسته‌ای است که هر "حکومت" و هم "اجتماع" را در بر می‌گیرد. پاسخگویی، تناسب و آینده‌نگری در حکمروایی، تناسبی برخورد مؤثر با مسائل جاری و پیش‌بینی رویدادها نه تنها به شبکه‌های سازمانی رسمی بستگی دارد بلکه مستلزم شبکه‌ای غیررسمی است. شبکه‌ای که مردم را قادر می‌سازد زمانی که شبکه‌های رسمی در کار فرو می‌مانند آن را به انجام رسانند (مک لاین، ۱۹۷۳).

- نظریه رکس و مور: ایندرو گریدر با استفاده از نظریه‌های وبر و برگس نظریه جدیدی مطرح نمودند که به‌طور عمده در قالب بررسی منابع کمیاب در شهر و مبارزه‌ای که برای بدست آوردن آن در بین گروه‌های اجتماعی وجود دارد، مانند زمین شهری، امکانات سرمایه‌ای در شهر که بحث توزیع قدرت در شهر در رابطه با معیار سیاسی مرتبط می‌گردد، بپردازد. فرآیندهای اجتماعی اساس درون شهر از یک طرف به شیوه تخصیص منابع کمیاب و مطلوب از طریق بازار و ابزارهای اداری و از طرف دیگر به مبارزه برای مسکن، توسط گروه‌هایی که جایگاه متفاوتی در سلسله مراتبی مسکن دارند، بر می‌گردد. تاکید بر مسکن به مثابه یک حوزه با اهمیت و به‌لحاظ تحلیل متمایز برای جامعه‌شناس شهری و پیوند فیزیکی شهر با سازمان اجتماعی از طریق نظام تخصیص مسکن از ویژگی‌های طرح رکس و مور است (رکس و مور، ۱۹۶۷).

- نظریه پال: از نظریه‌پردازان دهه هفتاد که از مفهوم قدرت و مدیریت درباره شهر مدد می‌گیرد. وی مفاهیمی همچون دروازه‌بان اجتماعی، برنامه‌ریزان، کارگزاران اجتماعی و غیره می‌پردازد. یعنی مجموعه‌ای از افراد که در زمینه مدیریت شهری، به کنترل و اداره شهر می‌پردازند. از نظر وی مدیران شهری هم سطح مدیران صنعتی می‌باشند و در نتیجه یک نظام

اجتماعی، فضایی است که قدرت مدیران شهری را منعکس می‌کند. از نظر وی شهر یک نظام اجتماعی به لحاظ مکانی منفصل است و این بدان معنا است که شهر را می‌توان مستقل از جامعه گسترده‌تری که شهر جزئی از آن است، مطالعه کرد. شهر را باید به مثابه یک قلمرو دید که فهم ما از آن کمک می‌کند تا جامعه‌ای که آنرا به وجود آورده است را بهتر بشناسیم، وی شهر را این چنین تعریف می‌کند: زمینه‌ای برای نظام‌های توزیع پاداش که فضا یک عنصر آن محسوب می‌شود. وی با توجه به اجتناب‌ناپذیری از توزیع نابرابری منابع نتیجه می‌گیرد که محدودیت‌های فضایی فرصت‌های زندگی، همواره تا حدی مستقل از شیوه اقتصادی و سیاسی عمل می‌کند. گاهی محدودیت‌های فضایی را با مداخله سیاسی می‌توان تعدیل کرد، اما آنرا نمی‌توان کاملاً از بین برد و در نظام شهری مدیران شهری همانند دروازه بانانی هستند که تصمیم آنها میزان در دست یابی بخش‌های متفاوت جمعیت را به انواع گوناگون منابع شهری تعیین می‌کند (پال، ۱۹۸۵).

پیشینه :

پژوهش‌های انجام شده در داخل (تحقیقات داخلی)^۱

- عرفانیان، سمیرا (۱۳۹۰) در پژوهشی با عنوان بررسی نقش مساجد در توسعه محله‌ای در شهر مشهد به توسعه چشمگیر شهرنشینی، همراه با توسعه شهرها از نظر جمعیت و مساحت و ظهور کلان شهرها و مادر شهرها، نگاه کلان و شهر مقاس را توجه سلول‌های بنیادین یا محلات شهری نموده است، تا از این سطح در جهت هدف اصلی برنامه‌ریزی یا بهبود کیفیت زندگی ساکنان تلاش شود. در این الگوی جدید، دیدگاه خردنگر مبتنی بر مهندسی اجتماعی جایگزین نگرش کلان می‌شود و در آن حل مسائل شهری از کوچکترین تا بزرگترین، یعنی محله که در واقع واحدهایی قابل کنترل و بستری برای تحقق مشارکت می‌باشند، آغاز می‌شود.
- رهگذر، عرفانه (۱۳۹۲) در پژوهشی تحت عنوان تدوین ضوابط طراحی فضای شهری واسط، میان دانشگاه و بافت اطراف با رویکرد فضای شهری خلاق (نمونه موردی دانشگاه تهران) خلاقیت هر جامعه‌ای متضمن سلامتی، رشد و توسعه آن جامعه است. هر انسانی به طور بالقوه

خلاق است. مسئله، شناسایی راه حل هایی است که با کمترین هزینه، بتواند خلاقیت را در بیشترین مخاطب بیدار سازد. نمی توان به مردم دیکته کرد که خلاق باشند، بلکه باید با تولید فضای خلاقانه، به گونه ای غیرمستقیم روح خلاقیت را در مردم پرورش داد. در این راستا به مطالعه مبانی نظری خلاقیت و شهر خلاق پرداخته شد. نتایج نشان می دهد یکی از راه های بروز و ظهور خلاقیت، ارتباط با افراد خلاق است.

• تقوایی و صفر آبادی (۱۳۹۰) در مقاله ای تحت عنوان (نقش مدیریت شهری در دستیابی به توسعه پایدار گردشگری شهر کرمانشاه) به این نتیجه رسیده اند که بین مدیریت یکپارچه شهر و همکاری های متقابل مدیران شهری و مردم محلی با دستیابی به توسعه پایدار گردشگری شهر رابطه مثبت و مستقیم وجود دارد.

• پیرزاده (۱۳۸۷) در تحقیقی که در دفتر معماری و طراحی شهری معاونت معماری و شهرسازی در وزارت مسکن و شهرسازی وقت تحت عنوان، اصلاح نظام مدیریت توسعه شهری در ایران بر اساس رویکرد راهبردی انجام داده است، ضمن اشاره تبدیل برنامه ریزی و مدیریت فضایی به یک فعالیت وسیع اجتماعی، همانانی عنوان داشته است که این نحوه رویکرد به برنامه ریزی به یک تجدید نظر اساسی در نظام تصمیم سازی و تصمیم گیری، آگاهی و وفای عمومی، مشارکت همه جانبه، فرهنگ برنامه پذیری نهادی شدن در تمام سطوح نیاز دارد. در ادامه این تحقیق با بررسی کشورهای انگلستان، امریکا و چند کشور دیگر به معرفی برنامه ریزی راهبردی پرداخته شده است.

• در مقاله سعید نیا (۱۳۷۴)، اندیشه های خام شهرسازی به بحال طرح های جامع شهری و منسوخ شدن آن ها به ویژه در سه زمینه اهداف، روش و مدل های آن ها اشاره می کند. در ادامه این مقاله ضمن اشاره به توانایی ها طرح های ساختاری راهبردی، به امکان سنجی استفاده از آنها با توجه به امکانات و زیر ساخت های فکری و اجتماعی می پردازد. یکی از نکات اشاره در این مقاله حل مسائل شهری در درک شهر و مدیریت شهری می باشد.

• اجالالی و همکاران (۱۳۹۱) در کتاب (نظریه برنامه ریزی، دیدگاه های سنتی و جدید) به معرفی مفهوم نظریه، نظریه برنامه ریزی و در یک تقسیم بندی سه گانه به معرفی پارادایم های رایج برنامه ریزی پرداخته است. تبیین مفاهیم فوق در دانش برنامه ریزی شهری به رقم

سیفه طولانی آن، کمتر مسبوق به سابقه بوده است. معرفی پارادایم های سه گانه و تبیین آن ها در یک طیف پیوسته ضمن روشن شدن مفاهیم فوق به آشکار سازی تار و پود در هم تنیده این مفاهیم سه گانه پرداخته است.

• دانش پور (۱۳۸۲) در مقاله، درآمدی بر پایه های نظری و گونه بندی نظریه های برنامه ریزی با تأکید ویژه بر برنامه ریزی شهری، ضمن مرور جایگاه شناخت شناسانه و نظری برنامه ریزی، ضمن مرور گونه بندی موجود به ارائه یک گونه بندی جامع از نظریات برنامه ریزی و رهیافت های همخوان با آن می پردازد. وی یکی از مشکلات پژوهش در برنامه ریزی را جای دادن آن در یک زمینه نظری و مرتبط ساختن با ساختار اقتصاد سیاسی هر جامعه است. در ادامه با معرفی سه دسته نظریه به این نکته اشاره می کند که توافق اندکی در خصوص نظریه برنامه ریزی و دسته بندی های آن در بین صاحب نظران وجود دارد.

أحمدیان، محمد علی (۱۳۹۱) در بررسی نقش مساجد در توسعه محله ای در شهر مشهد پرداختند. در این پژوهش در جامعه اسلامی برای بستر سازی اندیشه مهندسی اجتماعی خردنگر و مشارکت مدنی، نهادهایی وجود دارد که سابقه هزار و چهار صد ساله دارد. مساجد که مهمترین محل حضور توده های مردم در هر عصری بوده و هستند، با ایجاد زمینه برای فعالیت های جمعی داوطلبانه، می توانند نقش مؤثری در توسعه محله ای داشته باشند. مجموعه حاضر با بررسی فعالیت های چندگانه مساجد در سطح محله در هشت محور کلی (نقش مسجد در غنی سازی اوقات فراغت، ایجاد فضای فرهنگی، ارائه کمک های مالی، برگزاری مراسم و جلسات مذهبی - فرهنگی، افزایش میزان مشارکت ساکنان محله، ارائه کمک های مشاوره ای، اولویت سنجی مسائل، مشکلات و نیازهای محله، ارتقاء امنیت فردی و اجتماعی از طریق افزایش نظارت درونی و بیرونی) و همچنین بررسی استقبال مردم محله از فعالیت ها، برنامه ها و بستر های فراهم شده توسط مساجد، به تحلیل نقش مسجد به عنوان گسترده ترین شبکه فراگیر اجتماعی و نقش آفرینی آن در توسعه ی محله ای در مشهد مقدس می پردازد. در این مجموعه از روش توصیفی - تحلیلی سود جسته شده و تکنیک پرسشنامه و مصاحبه، ابزار نیل به اهداف بوده است. به همین منظور، به تکمیل پرسشنامه به حجم نمونه ای برابر با ۳۸۵ نفر از شهروندان و نظر خواهی از تعدادی از کارشناسان و متخصصان مرتبط با

موضوع مبادرت گردیده و جهت تحلیل داده ها از نرم افزار SPSS استفاده شده است. به منظور توصیف داده ها از شاخص های میانگین، میانه، انحراف استاندارد، فراوانی و درصد استفاده شده و در سطح استنباطی برای بررسی روابط، از آزمون کی دو استفاده شده است. نتایج تحقیق نشان می دهد، مساجد در محورهای مورد بررسی، برنامه های مؤثری در جهت توسعه محله ای دارند. از طرف دیگر ساکنان محله از بسترهای فراهم شده توسط مسجد استفاده کرده و از فعالیت ها و برنامه های مسجد استقبال می کنند. همچنین نتایج حاصل از تحقیق حاکی از آن است که مساجد برای نیل به جایگاه واقعی خود در جهت ارتقاء میزان اثربخشی در توسعه محله ای نیازمند برنامه ریزی صحیح و مدیریت هماهنگ، از سوی کلیه مراکز و سازمان هایی است که به نوعی با مساجد در ارتباط هستند. پژوهش های انجام شده در خارج از کشور (تحقیقات خارجی)

• تافلر (۱۳۷۲)، در مقاله ای با عنوان جابجایی در قدرت دلیل دیگر موفقیت مسجد به عنوان یک رسانه، بهره گیری از رسانه های نوین در جهت اهداف انقلاب بود. در واقع مسجد به عنوان پایگاه و منبع ارتباطات انقلابی، علاوه بر رسانه های نسل اول یا رسانه های شفاهی و چهره به چهره از طریق موعظه و خطابه، رسانه های نسل دوم و سوم مانند کتاب، جزوه، اعلامیه و کاست های حاوی پیام های رهبر انقلاب را نیز در اختیار داشت و از ترکیب رسانه های گوناگون توانست ارتباط میان رهبری و توده ها را برقرار سازد. آلوین تافلر در کتاب جابجایی در قدرت می نویسد: «درک این مطلب که مذهب بازمانده یافته، صرف نظر از هر چیز دیگر که باشد، رسانه ای است انبوه، کمک می کند تا بسیاری از جابجایی های قدرت معاصر را تبیین کنیم». و سپس در مورد انقلاب اسلامی می نویسد: «در ایران آیت الله خمینی، نفرت طبقاتی و خشم ملی گرایانه را با شور مذهبی در آمیخت. عشق به الله + نفرت از امپریالیسم انقلابی + مخالفت با سرمایه داری = که خاورمیانه را به کانون بالقوه جنگ و درگیری تبدیل ساخت» سپس ادامه می دهد «اما آیت الله خمینی به کاری بیش از ترکیب این سه عنصر در یک حرکت پرشور واحد دست زد. وی همچنین رسانه های موج اول یعنی موعظه های چهره به چهره روحانیون برای مؤمنان را با تکنولوژی موج سوم ترکیب کرد، نوارهای صوتی حاوی

پیام های سیاسی که در مساجد به طور مخفی توزیع می گردید و در همانجا پخش می شد و به کمک دستگاه های ارزان قیمت تکثیر می گردید. شاه برای مقابله با آیت الله خمینی از رسانه های موج دوم یعنی مطبوعات و رادیو و تلویزیون استفاده می کرد. به محض اینکه آیت الله خمینی توانست شاه را سرنگون کند و کنترل دولت را در دست گیرد، فرماندهی این رسانه های متمرکز موج دومی را نیز در اختیار گرفت.

• هلن مارتز (۱۹۹۴) این نوع مشارکت را شهروندی بالغ می نامد و خاطر نشان می سازد که چنین مشارکتی می تواند موثرترین نقش را در مدیریت شهری داشته باشد. لزوم تعیین دقیق جایگاه مدیریت شهری در نظام اداری و سیاسی کلان جامعه برای طراحی سیستم مدیریت شهری و افزایش امکان موفقیت آن.

• کووان (۲۰۰۵) رابرت کزن نیز اشاره دارد: فرهنگ، شیوه های زندگی است که به جای انتقال بیولوژیکی، به طور اجتماعی تسری می یابد. تأثیر توسعه شهری بر اوضاع فرهنگی و علاوه بر آن اوضاع محیطی، اقتصادی و اجتماعی مردم، به طور روزافزونی به تشریح ملاحظات پایدار می پردازد. تعریفی که Taylor از فرهنگ ارائه می دهد مجموعه ای مشتمل بر دانش، اعتقادات، هنر، اخلاقیات، قانون، آداب و رسوم به گونه عادات و توانمندی هایی است که توسط اعضای جامعه حاصل می شود. با توجه به پژوهش های انجام شده تا به حال نقش مسجد به عنوان یک رکن فرهنگی در مدیریت شهری به رسمیت شناخته شده است.